

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृष्येष्ट्यां यजते। इमाञ्जनता॒ꣳ सङ्गहृणीति॑। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यं नाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥—————[१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्वधाति॥३॥
चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ

भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतीं ऋष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्यं रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रशना भवति। बहु वा एष
कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यद्दर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनमेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्तम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्वधति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तथ्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यं ददाति। रेत एव
तद्वधति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्षट् च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः
प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति।

यदाहं। ब्रह्मन्नाश्व॒मे॒ध्य॒म्बन्ध॒स्यामि॑ दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये तेन
रा॒ध्यास॒मिति॑। ब्रह्म॒ वै ब्र॒ह्मा। ब्रह्म॑ण ए॒व दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये
प्रति॒प्रोच्या॑श्व॒मे॒ध्य॒म्बघ्ना॑ति॥७॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आ वृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
प्र॒स॒व इति॑ र॒श॒नामा॑दत्ते प्र॒सू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह।
अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आ॒स्ताम्। पू॒ष्णो ह॒स्ता॑भ्या॒मित्या॒ह
यत्यै॑। व्यृ॒द्धं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद॑य॒जुष्के॑ण क्रि॒यते॑।
इ॒माम॑गृ॒भ्णन्न॒श॒नामृ॒तस्ये॒त्यधि॑ वदति॒ यजु॑ष्कृत्यै। य॒ज्ञस्य॑
समृ॑द्ध्यै॥८॥

तदा॑हुः। द्वा॒द॒शार॑त्नी र॒श॒ना क॑र्त॒व्या (३) त्रयो॑द॒शार॑त्नी (३)
रिति॑। ऋ॒षभो॑ वा ए॒ष ऋ॑तूनाम्। यथ्स॑वथ्स॒रः। तस्य॑ त्रयो॒द॒शो
मा॒सो वि॒ष्टप॑म्। ऋ॒षभ ए॒ष य॒ज्ञाना॑म्। यद॑श्वमे॒धः। यथा॑ वा
ऋ॒षभ॑स्य॒ वि॒ष्टप॑म्। ए॒वमे॒तस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। त्रयो॒द॒शम॑र॒त्नि॑
र॒श॒नाया॑मु॒पा द॑धाति॥९॥

यथ॑र्ष॒भस्य॑ वि॒ष्टप॑ स॒ंस्क॑रोति। ता॒दृगे॒व तत्। पूर्वं
आयु॑षि वि॒दथे॑षु क॒व्येत्या॑ह। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति।
तया॑ दे॒वाः सु॒तमा॑ ब॒भूवु॑रित्या॒ह। भूति॑मे॒वोपा॑वर्तते।
ऋ॒तस्य॑ सा॒मन्थ्स॒रमा॑रप॒न्तीत्या॑ह। स॒त्यं वा ऋ॒तम्।
स॒त्येनै॒वैन॑मृ॒तेना॑र॒भते॑। अ॒भि॒धा अ॒सीत्या॑ह॥१०॥

तस्मा॑द॒श्वमे॑धया॒जी सर्वा॑णि भू॒तान्य॒भि भ॑वति।

भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
 यन्तारमेवैनं करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।
 सौऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
 सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
 एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
 यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
 रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
 रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा
 त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
 त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
 देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बध्नाति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥———[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
 पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः।
 यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं
 चतुरक्षं प्रसौति। पुरो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति।
 श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।
 सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वां

वै देवाः शुच॑न्य॒दधुः। शुचै॑वास्य॒ शुच॑ ह॒न्ति। पा॒प्मा
वा ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑त॒ इति॑।
अश्व॑स्याध॒स्पद॒मुपा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्राजाप॒त्यः।
वज्रे॑णै॒व पा॒प्मान॒भ्रातृ॑व्य॒मव॑क्रामति। द॒क्षिणा॑ऽप
प्ला॒वय॑ति॥१४॥

पा॒प्मान॑मे॒वास्मा॒च्छम॑ल॒मप॑ प्ला॒वय॑ति। ऐ॒षी॒क उ॑दू॒हो
भ॑वति। आयु॒र्वा इ॒षीकाः॑। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधति। अ॒मृतं॑ वा
इ॒षीकाः॑। अ॒मृत॑मे॒वास्मि॑न्दधति। वे॒तस॑शा॒खोप॑सम्बद्धा
भवति। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒तसः॑।
स्वादे॒वैनं॑ योने॒र्निर्मि॑मीते। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑म॒भ्युदू॑हति।
पु॒रस्ता॑दे॒वास्मि॑न्प्र॒तीच्य॑मृतं॑ दधाति। अ॒हं च॒ त्वं च॑
वृ॒त्रह॑न्निति॑ ब्र॒ह्मा यज॑मानस्य॒ हस्तं॑ गृह्णाति। ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे
ए॒व स॒न्द॑धाति। अ॒भि॒क्रत्वे॑न्द्र भूर॒ध॒ज्मन्नि॑त्य॒ध्वर्यु॑र्यज॑मानं
वाच॑यत्य॒भिजि॑त्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

च॒त्वार॑ ऋ॒त्विजः॑ स॒मुक्ष॑न्ति। आ॒भ्य ए॒वैनं॑ च॒त॒सृभ्यो॑
दि॒ग्भ्यो॑ऽभि॒ समी॑रयन्ति। श॒तेन॑ रा॒जपु॑त्रैः स॒हाध्व॑र्युः।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेना॑श्वे॒न मे॒ध्येने॑ष्ट्वा। अ॒यं
राजा॑ वृ॒त्रं व॑ध्या॒दिति॑। रा॒ज्यं वा अ॑ध्व॒र्युः। क्ष॒त्रं रा॑जपु॒त्रः।
रा॒ज्येनै॒वास्मि॑न्क्ष॒त्रं द॑धाति। श॒तेना॑ रा॒जभि॑रु॒ग्रैः स॒ह

ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्घ्रिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा प्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः। बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता। पश्चात्प्राङ्घ्रिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुव्रीहियवायै बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपुरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानं दधाति। शतेन क्षत्तसङ्ग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति। शतं शतम्भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥—————[५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यथस्तोक्या अन्वाहं।

सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्त्रं हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधं सः स्थापयामि। तेन ततः सः स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो
जुहोति। दशदश सम्पाद जुहोति। दशाक्षरा विराट्।

अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा एषो-
ऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः
पुनरभ्यावर्त जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। एताः
ह वाव सोऽश्वमेधस्य सङ्स्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नः
हि तत्। यद्यज्ञस्य सङ्स्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवे एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठन्प्रोक्षति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः।
इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ
बलिष्ठौ। ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै
देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

जुवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो

हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिन्ः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽर्पचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेनं कृताय स्वाहेत्याह।
 एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनं समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
 अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधं
 सःस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
 इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै

जनयति॥ २९॥

यस्यानायतनैऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः
पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहुवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥ ३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव
होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं
जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि
जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः
प्राजापत्यः समृद्धौ। एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः
प्रजास्वर्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्यो-
ऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान्पशूनत्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां
पशूनां श्रेष्ठं गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः श्रेष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि

सतिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।
प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति।
अग्रये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्व
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतं
देवेभ्योऽश्वमेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या
राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो
वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह
विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु
जुहोति॥३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः
प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न
जहाति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते।
येऽश्वमेध्यं रक्षन्ति। तेषां य उदृचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते
राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उदृचं न गच्छन्ति॥३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते। योऽबलो-
ऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः।
चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः।

सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पृथु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेपानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति। अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति। चत्वार्योद्ग्रहणानि। सप्त सम्पद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे॥३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वै व्यक्षत्रम्। सा श्रीः। तद्ब्रह्मस्य विष्टपम्। तत्स्वाराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशतमोद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवतां जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्नोति। अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामव रुन्ध उच्यते कामन्ति तिष्ठति॥—————[१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते। सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।

यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥—————[११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रं
प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि
निर्मिमीते। अथो प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्नोति। गायत्रीं
छन्दः। सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने।
एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं सवनम्। माध्यं
दिनादेवैनं सवनात्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः।
सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा
जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं
जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
परावतं गन्तौ। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत। आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह। राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह। धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरं जायत। वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानं जायत। आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी। स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै

तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुष्ठानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥—————[१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्।
तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा
एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
तत्प्रीणाति। कुरम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
यत्कुरम्बाः। यत्कुरम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव

तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
यथ्सक्तवः। यथ्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति कुरम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
चत्वारिं च (अन्नहोमानाज्यैर्नाग्नैर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः कुरम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः
प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तान्जुहोत्। तैर्वै
स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।

रक्ष॑साम॒प॑ह॒त्यै। आज्ये॑नान्त॒तो जु॑होति॥५७॥

प्रा॒णो वा आ॒ज्यम्। उ॒भ॒यत॑ ए॒वास्य॑ प्रा॒णं द॑धाति।
 पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्टाच्च। ए॒कस्मै॒ स्वाहे॑त्याह। अ॒स्मिन्ने॒व
 लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। द्वा॒भ्या॒ऽस्व॑हे॒त्याह। अ॒मुष्मि॑न्ने॒व
 लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति। उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः॑ प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
 अ॒स्मि॑श्च॒ामुष्मि॑श्च। श॒ताय॑ स्वाहे॒त्याह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑
 श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॒र्य॑म॒व रु॒न्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहे॑त्याह।
 आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे। स॒र्वस्मै॒ स्वाहे॑त्याह।
 अ॒परि॑मितमे॒वाव॑ रु॒न्धे॥५८॥

ए॒व य॒ज्ञाद्र॑क्षा॒ऽस्य॑प॒हन्त्य॑न्त॒तो जु॑होति श॒ताय॑ स्वाहे॒त्याह सप्त॑ च॥—————[१५]

प्र॒जाप॑तिं वा ए॒ष ई॒प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑त॒
 इति॑। अथो॑ आहुः। स॒र्वाणि॑ भू॒तानी॑ति। ए॒कस्मै॒ स्वाहे॑त्याह।
 प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒कः। तमे॒वाऽऽप्रो॑ति। ए॒कस्मै॒ स्वाहा॑ द्वा॒भ्या॒ऽस्व॑
 स्वाहे॒त्यभि॑पूर्वमाहु॒तीर्जु॑होति। अ॒भि॒पूर्वमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
 ए॒कोत्त॑रं जु॒होति॥५९॥

ए॒क॒वदे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। स॒न्त॑तं जु॒होति। सु॑व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ स॒न्त॑त्यै। श॒ताय॑ स्वाहे॒त्याह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑
 श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॒र्य॑म॒वरु॑न्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहे॑त्याह।
 आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे। अ॒युता॑य॒ स्वाहा॑
 नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहे॑त्याह॥६०॥

त्रयं इ॒मे लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कान॑व॒ रुन्धे॑। अ॒र्बु॒दाय॑
स्वाहे॒त्याह॑। वा॒ग्वा अ॒र्बु॒दम्। वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे॑। न्य॒र्बु॒दाय॑
स्वाहे॒त्याह॑। यो वै वा॒चो भू॒मा। तन्न्य॑र्बु॒दम्। वा॒च ए॒व
भू॒मान॑म॒व॑ रुन्धे॑। स॒मु॒द्राय॑ स्वाहे॒त्याह॑॥६१॥

स॒मु॒द्रमे॒वाऽऽप्रो॑ति। म॒ध्याय॑ स्वाहे॒त्याह॑। म॒ध्यमे॒वाऽऽप्रो॑ति।
अन्ता॑य॒ स्वाहे॒त्याह॑। अन्त॑मे॒वाऽऽप्रो॑ति। प॒रा॒र्धाय॑
स्वाहे॒त्याह॑। प॒रा॒र्धमे॒वाऽऽप्रो॑ति। उ॒षसे॑ स्वाहा व्यु॒ष्ट्यै
स्वाहे॒त्याह॑। रा॒त्रि॒र्वा उ॒षाः। अ॒ह॒र्व्यु॒ष्टिः। अ॒हो॒रा॒त्रे ए॒वाव॑रुन्धे॑।
अथो॑ अ॒हो॒रा॒त्रयो॑रे॒व प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑। ता यदु॒भयी॑र्दि॒वा वा
नक्तं॑ वा जुहुयात्। अ॒हो॒रा॒त्रे मो॑हयेत्। उ॒षसे॑ स्वाहा व्यु॒ष्ट्यै
स्वाहो॑दे॒ष्यते॒ स्वाहो॑द्य॒ते स्वाहे॒त्यनु॑दिते जुहोति। उ॒दि॒ताय॑
स्वाहा॑ सुव॒र्गाय॑ स्वाहा॑ लो॒काय॑ स्वाहे॒त्युदि॑ते जुहोति।
अ॒हो॒रा॒त्रयो॑रव्य॒तिमो॑हाय॥६२॥

एको॒त्तरं॑ जु॒होति॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहे॒त्याह॑ स॒मु॒द्राय॑ स्वाहे॒त्याहा॒ह॒र्व्यु॒ष्टिः स॒प्त च॑॥—[१६]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्य॑श्च॒ना॒मानि॑ जुहोति। उ॒भयो॑रे॒वैनं॑
लो॒कयो॑र्ना॒म॒धेयं॑ गमयति। आ॒य॒नाय॑ स्वाहा प्रा॒य॒णाय॑
स्वाहे॒त्युद्वा॑ञ्जुहोति। स॒र्वमे॒वैन॑म॒स्कन्त्रं॑ सुव॒र्गं लो॒कं
गम॑यति। अ॒ग्नये॑ स्वाहा सोमा॑य॒ स्वाहे॒ति पूर्॒वहो॑माञ्जुहोति।
पूर्व॑ ए॒व द्वि॒षन्तं॑ भ्रातृ॒व्यम॑ति॒ क्राम॑ति। पृ॒थि॒व्यै स्वाहा॑-
ऽन्त॑रि॒क्षाय॑ स्वाहे॒त्याह॑। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। अ॒ग्नये॑ स्वाहा

सोमा॑य॒ स्वाहे॑ति॒ पूर्व॑दीक्षा जु॒होति॑ । पूर्वं॑ ए॒व द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहे॑त्ये॒कवि॑ः॒शिनीं॑ दी॒क्षां
जु॒होति॑ । एक॑वि॒ःशति॑र्वै दे॒वलो॒काः । द्वा॑द॒श मा॒साः
पञ्च॑र्त॒वः । त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः । अ॒सावा॑दि॒त्य एक॑वि॒ःशः । ए॒ष
सु॒वर्गो॑ लो॒कः । सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒ सम॑ष्टौ । भुवो॑ दे॒वानां॑
कर्म॑णेत्यु॒तुदी॑क्षा जु॒होति॑ । ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति । अ॒ग्नये॑
स्वाहा॑ वा॒यवे॒ स्वाहे॑ति॒ जुहो॑त्यन॒न्तरि॑त्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्म॒ज्ञः स॒ङ्गाम॑त्वित्या॒प्तीर्जु॑होति । सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्या॒प्त्यै ।
भूतं॑ भव्यं॑ भवि॒ष्यदि॑ति॒ पर्या॑प्तीर्जु॒होति॑ । सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒
पर्या॑प्त्यै । आ मे॑ गृ॒हा भ॑व॒न्त्वित्या॒भूर्जु॑होति । सु॒वर्ग॑स्य॒
लो॒कस्या॒भूत्यै॑ । अ॒ग्निना॒ तपो॑ऽन्व॒भव॑दित्य॒नुभूर्जु॑होति ।
सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्यानु॒भूत्यै॑ । स्वाहा॑ऽऽधि॒माधी॑ताय॒ स्वाहे॑ति॒
सम॑स्तानि॒ वैश्व॑दे॒वानि॑ जु॒होति॑ । सम॑स्तमे॒व द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६५॥

द॒द्ध्यः स्वाहा॑ ह॒नूभ्या॑ः॒ स्वाहे॑त्य॒ङ्गहो॑माञ्जु॒होति॑ । अ॒ङ्गे॑ अ॒ङ्गे वै
पु॒रुष॑स्य पा॒प्मोप॑श्लिष्टः । अ॒ङ्गाद॑ङ्गादे॒वेन॑ पा॒प्मन॑स्तेन॑ मुञ्चति ।
अ॒ग्न्ये॒ताय॒ स्वाहा॑ कृ॒ष्णाय॒ स्वाहा॑ श्वे॒ताय॒ स्वाहे॑त्य॒श्वरू॑पाणि
जु॒होति॑ । रू॒पैरे॒वेन॑ः॒ सम॑र्धयति । ओष॑धी॒भ्यः स्वाहा॑
मू॒ले॒भ्यः स्वाहे॑त्योष॒धिहो॑माञ्जु॒होति॑ । द्र॒व्यो वा ओष॑धयः ।

पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव
रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरु
मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा
अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाद्ध्यः
स्वाहेत्यपाः होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा
आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव
रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं
च॥

[१७]

अम्भाऽसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भाऽसि। तस्य वसवो-
ऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भाऽसि जुहोति। इममेव
लोकमव रुन्धे। वसूनाः सायुज्यं गच्छति। अग्निं ज्योतिरव
रुन्धे। नभाऽसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै नभाऽसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभाऽसि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणाः सायुज्यं गच्छति। वायुं
ज्योतिरव रुन्धे। महाऽसि जुहोति। असौ वै लोको
महाऽसि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यन्महाऽसि जुहोति। अमुमेव लोकमव रुन्धे। आदित्यानाः
सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरव रुन्धे। नमो राज्ञे नमो
वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। मयोभूर्वातो

अ॒भि वा॑त॒स्रा इति॑ गु॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॑मव॑रुद्धौ।
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ सन्तति॑होमाञ्जु॑होति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै॥ ७०॥

सि॒ताय॑ स्वाहाऽसि॒ताय॑ स्वाहेति॑ प्रमु॑त्तीर्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ प्रमु॑त्त्यै। पृथि॒व्यै स्वाहाऽन्तरि॑क्षाय॑ स्वाहेत्या॑ह।
य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॑ स्वाहाऽद॒न्तका॑य॑ स्वाहेति॑
शरी॑रहोमाञ्जु॑होति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे।
कस्त्वा॑ युनक्ति॑ स त्वा॑ युन॒क्तिति॑ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै
लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ ७१॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हिमा॑नौ जुहोति। सु॒व॒र्गो
वै लो॒को म॑हः। सु॒व॒र्गमे॒व ता॒भ्यां लो॒कं य॑ज॒मानोऽव॑
रुन्धे। आ ब्र॑ह्म॒न्ब्राह्म॑णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे।
जज्ञि॑ बीज॒मिति॑ जुहोत्य॑न॒न्तरि॑त्यै। अ॒ग्नये॑ सम॑नमत्पृथि॒व्यै
सम॑नम॒दिति॑ सन्नति॑होमाञ्जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॑ स्वाहा॑ भवि॒ष्यते॑ स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॑तम्॥ ७२॥

अ॒सौ भ॑वि॒ष्यत्। अ॒नयो॑रे॒व लो॒कयोः॑ प्र॒ति॑तिष्ठति।
सर्व॑स्याप्त्यै॑। सर्व॑स्याव॑रुद्धौ। यद॒क्र॒न्दः प्र॒थमं॑ जा॒यमा॑न
इत्य॑श्वस्तोमी॒यं जुहोति॑। सर्व॑स्याप्त्यै॑। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑।

सर्वमे॒व तेना॑प्रोति। सर्वं॑ जयति। योऽ॑श्वमे॒धेन॒ यज॑ते॥ ७३॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। यज्ञ॑ रक्षा॑स्यजिघा॑सन्। स
ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्नक्त॑ हो॒मानं॑ पश्यत्। तानं॑ जुहोत्। तैर्वै स
य॒ज्ञाद्रक्षा॑स्यपा॑हन्। यन्न॑क्त॑ होमां जुहोति॑। य॒ज्ञादे॒व
तैर्यज॑मानो रक्षा॑स्यप॑हन्ति। उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्युष्टे॑
स्वाहेत्य॑न्ततो जुहोति॑। सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ ७४॥

वै नभा॑सि॒ सूर्यो॑ ज्योतिः॒ सन्तत्ये॑ सम॑ष्ट्यै भूतं॑ यज॑ते नवं॑ च॥—————[१८]

ए॒कयू॒पो वैका॑द॒शिनी॑ वा। अ॒न्येषां॑ य॒ज्ञानां॑ यू॒पा भव॑न्ति।
ए॒कवि॑शिन्य॑श्वमे॒धस्य॑। सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै।
बै॒ल्वो वा॑ खादि॒रो वा॑ पा॒लाशो॑ वा। अ॒न्येषां॑ यज्ञ॑क्रतूनां
यू॒पा भव॑न्ति। रा॒ज्जु॒दाल॒ एक॑वि॑शत्य॒रत्निर॑श्वमे॒धस्य॑।
सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। ना॒न्येषां॑ प॒शूनां॑ तेज॒न्या
अ॒व॒द्यन्ति॑। अ॒व॒द्यन्त्य॑श्वस्य॥ ७५॥

पा॒प्मा वै तेज॑नी। पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्यै॑। प्ल॒क्षशा॒खायां॑ अ॒न्येषां॑
प॒शूनाम॑व॒द्यन्ति॑। वे॒त॒स॒शा॒खाया॑मश्व॑स्य। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा
अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒त॒सः। स्व ए॒वास्य॑ योना॒ववं॑ द्यति।
यू॒पेषु॑ ग्रा॒म्यान्प॒शून्त्रि॑यु॒ञ्जन्ति॑। आ॒रो॒केष्वा॒रण्या॑न्धा॒रय॑न्ति।
प॒शूनां॑ व्यावृ॑त्यै। आ ग्रा॒म्यान्प॒शूल्ल॑भन्ते। प्रा॒रण्या॑न्त्सृ॒जन्ति॑।
पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्यै॑॥ ७६॥

अश्व॑स्य॒ व्यावृ॑त्यै त्रीणि॑ च॥—————[१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मि॒नोति॑। भ्रू॒णह॒त्याया॒ अप॑हृत्यै।
 पौतु॑द्रवाव॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्ये॑स्य ग॒न्धस्याव॑रु॒द्धौ।
 भ्रू॒णह॒त्यामे॒वास्मा॑दप॒हत्य॑। पु॒ण्ये॑न ग॒न्धेनो॑भ॒यतः॑ परि॒
 गृ॒ह्णाति॑। षड्बै॒लुवा॑ भवन्ति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सस्याव॑रु॒द्धौ। षड्वा॑दि॒राः।
 तेज॒सोऽव॑रु॒द्धौ॥ ७७॥

षड्वा॑ला॒शाः। सोम॑पी॒थस्याव॑रु॒द्धौ। एक॑वि॒ंशतिः॑ सम्प॑द्यन्ते।
 एक॑वि॒ंशति॑र्वै दे॒वलो॑काः। द्वा॒द॒श मा॒साः प॑ञ्च॒र्तवः॑। त्रय॑
 इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य एक॑वि॒ंशः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। श॒तं प॑शवो॒ भवन्ति॑॥ ७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति
 तिष्ठ॑ति। स॒र्वं वा अ॑श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अप॑रि॒मिता॑ भवन्ति।
 अप॑रि॒मित॒स्याव॑रु॒द्धौ। ब्र॒ह्मवा॑दिनो॒ वद॑न्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्।
 द॒क्षिण॑तो॒ऽन्येषां॑ पशूनाम॑व॒द्यन्ति॑। उ॒त्तर॑तो॒ऽश्वस्ये॑ति। वा॒रुणो॑
 वा अ॑श्वः॥ ७९॥

ए॒षा वै व॑रु॒णस्य॑ दिक्। स्वा॒यामे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति।
 यदित॑रेषां पशूनाम॑व॒द्यति॑। श॒तदे॒वत्य॑ तेनाव॑ रु॒न्धे।
 चि॒ते॒ऽग्नाव॑धि॒ वैत॑से कटे॒ऽश्वं चि॑नोति। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा
 अ॑श्वः। अ॒प्सुजो॑ वे॒तसः॑। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति।
 पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ तू॒परं चि॑नोति। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑ गोमृ॒गम्॥ ८०॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्स॒म्यश्चौ॑ दधाति। अ॑श्वं तू॒परं गो॑मृ॒गमि॑ति

सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै। आत्मनाऽभि
 जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति। सात्मा-
 ऽमुष्मिँल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनावं रुन्धे। इलुवर्दायु स्वाहा बलिर्वर्दायु
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिर्वर्दः।
 संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वमेधयाजी जरसां विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवुरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः।
 यथा वा अश्वा वृषभा वा वृषाणः सःस्फुरेरन्। एवमेव
 तथ्स्तोमाः सःस्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यथ्समृच्छेरन्।
 हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः
 स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
 संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
 भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
 रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवेनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
 स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
 एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।

एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं वेद। ककुद्ध राज्ञा भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि वेद। शिरो ह राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञा भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञा भवति पद च॥—————[२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानं सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्। तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वारंभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः। हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडंवा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो

यथोपगा॒तारं॑ उप॒गाय॑न्ति। ता॒द्वगे॒व तत्। उद॑गासी॒दश्चो॑
मेध्य॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरु॒द्गीथः॑।
उ॒द्गीथमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्सामयो॑रे॒व प्रति॑ तिष्ठति।
हि॒रण्येनो॒पाक॑रोति। ज्योति॒र्वै हि॒रण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॒खतो॑
द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॑ हि॒रण्यज्योति॑रे॒व
यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तत्स उ॒पाक॑रोति च॒त्वारि॑ च॥ [२२]

पुरु॑षो॒ वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यदश्वे॑ प॒शून्त्रियु॑ञ्जन्ति।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। अश्वं॑ तू॒परं॑ गो॒मृगम्। तान॑ग्नि॒ष्ठ
आल॑भते। से॒नामु॒खमे॒व तत्स॑ङ्श्यति। तस्मा॑द्राजमु॒खं भी॒ष्मं
भा॒वुक॑म्। आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल॒लाटे॑। पूर्वा॑ग्निमे॒व तं
कु॑रुते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वश्च॑म्। अन्नं॑ वै
पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्य॒मा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्ण॑मु॒परि॑ष्ठात्।
ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः॒ परि॑ गृह्णाति।
तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भा॒वुकः॑। आ॒ग्नेयो॑ कृ॒ष्णग्री॑वौ बा॒हुवोः॑।
बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्मा॑द्राज॒न्यो बा॒हुब॒लीभा॑वुकः। त्वा॒ष्टौ लो॑मशस॒क्थो
स॒क्थोः। स॒क्थोरे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते। तस्मा॑द्राज॒न्यं
ऊ॒रुब॒लीभा॑वुकः। शि॒तिपृ॑ष्ठौ बा॒र्हस्प॒त्यौ पृ॑ष्ठे।

ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
पर्यहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे
पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
अस्यामेव प्रतिं तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उथ्सधमेव तं
कुरुते। तस्मादुथ्सधम्भये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥११॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

साङ्ग्रहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितृश्रुत्वारो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं
विभूराह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवैभ्यः
प्रजापती रक्षांसि प्रजापतिमीप्सति विभूरंश्चनान्यम्भांस्येकयूपो राज्ञुदालमेकविंशो
देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥

साङ्ग्रहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्राजन्यं एकंनवतिः॥११॥

साङ्ग्रहण्या संश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥